

ДЕРЖДЕПАРТАМЕНТ США І ПОЧАТОК ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті описуються особливості американської дипломатії в Європі напередодні Першої світової війни та визначено її недоліки. Аналізується діяльність держдепартаменту США влітку 1914 р. та зміни в його роботі у порівнянні з минулими роками.

Ключові слова: Держдепартамент США, американсько-європейські відносини, американські дипломати, початок Першої світової війни 1914-1918 рр.

В статье описываются особенности американской дипломатии в Европе накануне Первой мировой войны и определены ее недостатки. Анализируется деятельность госдепартамента США летом 1914 г., а также изменения в его работе в сравнении с предыдущими годами.

Ключевые слова: Госдепартамент США, американо-европейские отношения, американские дипломаты, начало Первой мировой войны 1914-1918 гг.

In the article the peculiarities of the American diplomacy in Europe on the eve of the First World War are described and its shortcomings are defined. The activity of US State Department in summer of 1914 and changes in its functioning compared with previous years have been analyzed.

Keywords: the State Department, American-European relations, American diplomats, the beginning of the First World War 1914-1918.

На початку ХХ ст. Сполучені Штати Америки не входили до «ансамблю» міжнародних діячів у Європі і загалом не належали до кола тих держав, що спровокували Першу світову війну 1914-1918 рр. 4 серпня 1914 р. Президент Вудро Вільсон задекларував американський нейтралітет. Політика нейтралітету США до початку квітня 1917 р. знайшла глибоке висвітлення в наукових працях з історії США та історії міжнародних відносин. У той же час діяльність американської дипломатії, зокрема Держдепартаменту США, не знайшла відображення у вітчизняній науковій літературі. При підготовці статті автори користувалися документами США мемуарами полковника Хауза і працями американських дослідників: А. Лінка, Х. Ноттера, Р. Уеста, Н. Уінна.

Вранці у понеділок 29 червня 1914 р. в усіх газетах Нью-Йорка на перших сторінках під крикливими заголовками повідомлялося про вбивство спадкоємця престолу Австро-Угорщини ерцгерцога Франца Фердинанда і наводилися шокуючи деталі терористичного акту, здійсненого в неділю 28 червня студентом-патріотом, боснійським сербом Гаврилом Принципом у столиці Боснії в м. Сараєво. Посадовці Державного департаменту США, інформовані про трагедію американським послом у Відні Ф. Пенфілдом, були зайняті складними і нагальними проблемами американсько-мексиканських відносин і тому забарилися з підготовкою необхідних «ритуальних» співчуттів. Персональна телеграма від президента США Вудро Вільсона імператору Францу-Йосифу I була відправлена пізно у той же день; Державний секретар В. Брайан відправив свої співчуття нотою австрійському послу у Вашингтоні наступного дня [1, 2]. Американські послы і посланники в європейських столицях взяли участь у місцевій австрійській церемонії пошмертного пошанування покійного ерцгерцога. Але в цілому вбивство ерцгерцога

сприймалося лише як черговий терористичний акт, що не мав великого значення. Жодних попереджень про можливі серйозні міжнародні наслідки сараєвського вбивства Держдепартамент від своїх зарубіжних представників не отримав. Держдепартамент залишив подію без коментарів. Він продовжував дотримуватися політики невтручання в європейські справи; його відділ близькосхідних справ (до якого входили Балкани) дотримувався такої ж лінії.

Усе ж у Сполучених Штатах багато хто сприймав з тривогою розвиток подій в Європі, зокрема, на Балканах. У передвоєнні роки в американських журналах друкувалося чимало статей про ситуацію на Балканах і небезпеку перегонів озброєнь у європейських державах. Але покоління того часу, як відзначав науковець із університету штату Джорджія Р. Вест, думало про перспективу європейської війни як «абсурдну», адже «вона коштуватиме дорого», «міжнародні банки ніколи її не дозволять», а «соціалістичні партії в Європі заличуть до загального страйку». «Мало американців думало, що велика війна можлива, – підкреслював Вест, – це була ера розмов про насування війни без будь-якої впевненості, що війна станеться» [2, с. 126, 127].

Сполучені Штати Америки, відокремлені від Європи океаном, стояли осторонь від ворогуючих європейських військово-політичних союзів – Антанти і Троїстого союзу, – які визначали «велику європейську політику». Маючи певні суперечності з кожною окремою державою, які входили до цих угруповань, можливо за винятком Австро-Угорщини, США не відігравали скільки-небудь важливої політичної ролі в європейській політиці. Усе ж, на початку ХХ ст. США, як велика держава, намагалася стати учасником європейського «концерту» великих держав. Президент В. Вільсон і Держсекретар В. Брайан давно усвідомлювали небезпеку зростання мілітаризму в провідних європейських державах і перегонів озброєнь між ними, що створювало загрозу виникнення великомасштабного збройного конфлікту на європейському континенті. Адже, як підкреслював американський історик В. Мілліс, «уся Європа була п'яною від мілітаризму» [3, с. 21].

Небезпечний розвиток подій в Європі, що міг зламати існуючий баланс сил на континенті і у світі, не влаштував американське керівництво. Тому Вашингтон став на шлях миротворчої діяльності в Європі*. Зокрема, президент В. Вільсон дав згоду на неофіційну поїздку його приятеля і радника із зовнішньополітичних питань Едварда Хауза до Європи влітку 1914 р. для реалізації «Великого задуму». План Хауза передбачав створення політичного союзу Сполучених Штатів Америки з Німеччиною і Великою Британією, за допомогою якого він мав намір врегулювати відносини двох європейських суперників і вивести із глухого кута взаємини між Троїстим союзом і троїстою Антантою [4, с. 245-254].

Незважаючи на оптимізм відносно успіхів у примиренні Німеччини і Англії, яким Хауз заразив і президента, його візити до Берліна і Лондона виявилися безуспішними. Хауз перебільшив свої можливості досягти взаєморозуміння між непримиреними суперниками. Американський

* Про миротворчу політику уряду В. Вільсона див.: «Миротворча діяльність США напередодні Першої світової війни». // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Історія. – Київ, 2012. – Вип. 112. – С. 7-10.

посланець, хоч і розумівся на міжнародних справах, не міг усвідомити до кінця сутність глибинних течій європейської політики. Про це свідчать його листи президенту Вільсону. Так, у середині червня 1914 р. Хауз писав про спокійну атмосферу в Лондоні, а також про те, що «дух війни» нібито не домінував у Франції («Її державні діячі не мріють більше про реванш і про повернення Ельзасу і Лотарингії») і лише в Німеччині пануючою була думка про «індустріальний прогрес і прославлення війни» [4, с. 268-269]. Але «дух війни» вже багато років домінував у країнах Антанти і Троїстого союзу, антагонізм між якими досяг крайньої межі. Навіть незначний інцидент міг стати приводом до катастрофи.

Хауз розумів, що мілітаризм у Німеччині, який «дійшов до безумства», може спровокувати війну [5, с. 109]. Але він не враховував непримиренність німецько-французьких і німецько-російських суперечностей і тому вважав, що лише Британія, яку слід примирити з Німеччиною, може справити стримуючий вплив на політику Росії та Франції. У листі Вільсону від 29 травня 1914 р. Хауз стверджував: «Варто Англії дати згоду, як Франція і Росія накинуться на Німеччину і Австрію. Англія не хотіла б зовсім розгромити Німеччину, адже тоді вона зіткнулася б один на один зі своїм давнішим ворогом – Росією; але, якщо Німеччина буде безмежно нарощувати свій флот, у Англії не залишиться вибору» [4, с. 255].

Під час вбивства у Сараєво Е. Хауз перебував у Лондоні. Але ані він, ані американський посол В. Пейдж не сприйняли новину серйозно і продовжували миротворчі бесіди з англійськими посадовцями на ленчах і обідах. Лише за день до повернення до Америки 21 липня Хауз узнав, що британські офіційні особи були серйозно занепокоєні ситуацією в австро-сербських відносинах, але він нічого про це не повідомив президенту В. Вільсону.

У Парижі американський посол М. Геррік, якого незабаром повинен був замінити новий дипломат, також сприйняв ситуацію спокійно, без тривоги. Для багатьох американських дипломатів сама назва Боснії – Сараєво – нічого не говорила. Так, для американського посла у Бельгії Б. Вітлока ім'я ерцгерцога мало що означало, а назву Сараєво він ніколи навіть не чув [6, с. 28].

Американський посол у Німеччині Дж. Джерард, який у цей час перебував на морській регаті у Кілі на борту флагманського корабля адмірала А. Тірліца, помітив певне збудження серед дипломатів та інших гостей після повідомлення про події в Сараєво. Але після розмов з ними посол зробив висновок, що ця трагедія не призведе до війни [6, с. 28].

Американські дипломати в Європі, які часто змінювалися у зв'язку зі зміною адміністрацій в результаті президентських виборів, не мали достатнього дипломатичного досвіду і не завжди розуміли тонкощі європейських міжнародних реальностей. Так, президент США Вудро Вільсон, обраний в 1912 р., змінив практично усіх послів і посланників у європейських державах прихильниками Демократичної партії. «На жаль, містер Пейдж (посол США у Великій Британії – автори), подібно до інших представників, яких містер Вільсон розіслав по Європі, подібно до більшості американських дипломатів, у перші роки ХХ ст. справді майже нічого не знали про європейську дипломатію, – писав американський дослідник В. Мілліс. – Посли і посланники «нової

свободи» (політичний курс В. Вільсона – автори) були у своїй більшості людьми творчими й інтелектуалами і не мали політичних навиків» [6, с. 20].

У Сполучених Штатах обговорення наслідків терористичного акту в Сараєво вже через день-два повністю зникло з перших сторінок газет, які першочергову увагу надавали політиці США у Мексиці, економічним реформам В. Вільсона, спробам винахідника Г. Марконі встановити радіотелефонний зв'язок через Атлантику тощо.

Протягом місяця після червневого теракту у Сараєво, під час «ліпневої кризи» (так називали в історії дипломатії період від червневого теракту у Сараєво до оголошення Австро-Угорщиною війни Сербії 28 липня 1914 р.) керівництво США практично не отримували інформації про розвиток міжнародних відносин у Європі. Так, лише в листі від 12 липня посол у Англії В. Пейдж повідомляв Вашингтон: «... Грей (британський міністр закордонних справ – Авт.) сильно занепокоєний небезпекою, що виростає з сербського заклоту проти Австрії. І Росія, і Німеччина мобілізуються на півдні. Днявольська близькосхідна країна (Сербія – Авт.) є гіршою, аніж Мексика» [6, с. 30]. І все. Решта великого листа була пронизана оптимізмом і описом химерних звичаїв британської аристократії.

13 липня 1914 р. посол США у Відні підготував велике послання Держдепартаменту про наслідки сараєвської трагедії; на його думку, вони торкалися лише питання про престолонаслідування, про претендентів на австро-угорський трон. Про можливий міжнародний конфлікт нічого не було сказано. Цього ж дня американський віце-консул у Будапешті Ф. Меллетт у донесенні Держдепартаменту повідомляв: «Зараз у Будапешті домінує настрій, що війна між Австро-Угорщиною і Сербією є неминучою, а ворожі дії почнуться незабаром після збору врожаю ...» [6, с. 16]. Це було єдине попередження, направлене в держдепартамент із усіх його представників до того часу, коли повідомлення про загострення кризи з'явилися на перших шпальтах газет. Але тому, що вартість кабельної телеграми через Атлантику була високою, Меллетт відправив повідомлення листом, який було отримано у Вашингтоні лише 27 липня.

Не отримуючи жодних застережень від дипломатів з Європи, Держдепартамент залишався спокійним. «... Американський уряд продовжував рутину і сонну політику, – стверджував Р. Вест. – офіційні представники Держдепартаменту створювали враження їхньої уваги до світових справ. Насправді вони розумілися на тому, що відбувалося в Європі не більше, аніж на Північному полюсі» [2, с. 1].

Улітку 1914 р. більшість співробітників Держдепартаменту, зокрема, два заступника В. Брайана, як зазвичай, вирушили у відпустку. Не міг приділяти значної уваги європейським справам і президент В. Вільсон. «Наростаюча криза і загроза війни були на задньому плані, а не як нагальні у думках президента», – стверджував дослідник зовнішньої політики В. Вільсона із Принстонського університету А. Лінк [1, с. 1]. Більш нагальною міжнародною проблемою для Президента і Держсекретаря були відносини США з Мексикою, де революція і американське втручання у неї у квітні 1914 р. призвели до погіршення відносин між двома державами, що балансували на межі збройного

конфлікту. Лише дипломатичні переговори з травня по липень 1914 р. відвернули реальну загрозу виникнення війни [7, с. 27]. У конгресі, і у країні в цілому, точилися гострі дебати навколо запропонованих Вільсоном антистретовських і банківських реформ. Разом з тим чимало часу Вільсона забирали його особисті проблеми, пов'язані зі смертельною хворобою його дружини Елен, яка померла 6 серпня 1914 р. Тому, як вважають американські науковці, він не міг ґрунтовно вивчити донесення американських дипломатів із Європи протягом критичних днів у період розв'язання війни [8, с. 37].

Для американців у європейських столицях літо 1914 р. було так само спокійним, як і у Вашингтоні. Посли і посланники перебували у відпустці, або ж її планували. В. Пейдж залишив Лондон і вирушив відпочивати у сільську місцевість, залишаючись на зв'язку з посольством. М. Геррік готувався залишити Париж на початку серпня, звільняючи місце наступнику В. Шарпу. Американський посол у Німеччині Дж. Джерард збирався виїхати до США 12 серпня. 7 липня 1914 р. він писав Е. Хаузу: «Берлін такий спокійний, як могила» [4, с. 277].

Німецький посол у США граф Бернстоф, який не отримав жодного тривожного повідомлення з Берліна, відправився на звичайну літню вакацію до Німеччини. Британський і французький послы у США також відправилися на батьківщину. «Ніхто, за винятком кількох дипломатів, політиків і фінансистів у Європі не мав будь-якої реальної підозри; в Америці здається ніхто не мав уявлення про можливу небезпеку» [3, с. 32].

Ситуація почала змінюватися після 23 липня. Уряд Австро-Угорщини переконаний, що сербська влада була причетною до вбивства у Сараєво, вирішив використати інцидент як привід раз і назавжди покласти край сербській активності і пропаганді, спрямованих на об'єднання південнослов'янської частини імперії Габсбургів з королівством Сербія. За повної підтримки Німеччини Відень направив Сербії ультиматум, вимагаючи виконання 10 претензій протягом 48 годин. Белград, підтримуваний Росією, 25 липня пішов на поступки, але відмовився прийняти найганебнішу вимогу – дозволити австрійцям здійснювати свої слідчі дії на території Сербії. Австро-Угорщина 28 липня 1914 р. розірвала дипломатичні відносини з Сербією, оголосила їй війну і почала мобілізацію армії.

З цього часу небезпека для європейського миру стала зрозумілою для всіх. Звіти про приготування до війни заповнили перші сторінки американських газет. Тривожними стали повідомлення американських дипломатів із європейських столиць. «Військовий міністр говорить мені, що він вважає війну між Австрією і Росією майже неминучою – інформував 26 липня Держсекретаря повіреним у справах у Петербурзі Чарльз Вільсон (американського посла в Росії на той час не було – Авт.) – ... Російський уряд наказав негайно провести повну мобілізацію армії» [6, с. 15]. У той же день Ф. Пенфілд телеграфував у Держдепартамент, що конфлікт буде напевно. Посол у Відні відзначав, що австрійські війська рухаються на південний захід декілька днів – факт, якому він раніше не надавав уваги [6, с. 18].

Починаючи з 28 липня телеграми від європейських посольств, дипломатичних місій та консульств заповнили Держдепартамент так швидко і

у такій кількості, що штат службовців не міг підтримувати належний порядок. Свідчення, що містились у депешах, були суперечливими і неоднозначними, що вказувало на такий же безлад у американських посольствах і місіях. Повірений у справах у Санкт-Петербурзі підкреслював неминучість вступу Росії у війну, тоді як Джерард звітував з Берліна про його переконаність, що «справа буде врегульована без загальної європейської війни». Пенфілд вірив, що конфлікт буде обмежений Балканами. Геррік вважав ситуацію «найзагрозливішою в історії» [2, с. 134].

28 липня посол М. Геррік у телеграмі з Парижа повідомляв, що вірогідна німецька мобілізація буде означати війну і тому необхідне втручання Президента США в європейську ситуацію. Він пропонував В. Вільсону звернутися до урядів Європи з пропозицією призупинити конфлікт і утриматися від ворожих дій. «Я вірю, що сильний заклик до стриманості і поміркованості від президента Сполучених Штатів буде зустрінуто з повагою і схваленням у Європі і сприятиме швидкому вирішенню цього питання», підкреслював посол [5, с. 313].

Держсекретар В. Брайан після консультацій з президентом В. Вільсоном телеграфував послу в Лондоні В. Пейджу з запитом про можливість посередництва («good offices») США. Пейдж, який ще до цього самостійно ініціював переговори з міністром закордонних справ Е. Греєм про американське посередництво, після нової розмови з міністром повідомляв Брайану: «Він (Грей – Авт.) знову висловив велику вдячність за пропозицію посередництва Сполучених Штатів, якщо воно буде необхідним» [6, с. 24].

Американська миротворча ініціатива і англійська ввічлива та обережна заява у відповідь не були підтвержені практичними діями ані Сполучених Штатів, ані Великої Британії. У європейських центрах міжнародної політики питання про війну було вже вирішене.

Тривожні повідомлення американських дипломатів після 28 липня активізували діяльність Держдепартаменту США. Але дещо запізно, лише 31 липня В. Брайан дав вказівку американським представникам у Європі надсилати щоденні звіти про розвиток подій. Усе ж американський Держдепартамент не мав реальної цілісної картини і тому безпосереднє розв'язання війни в Європі стало неочікуваною неприємністю. Війна для уряду США, на думку американського дослідника В. Мілліса, «вибухнула більш раптов, аніж для наших газет і залишила для нього менше часу для оцінки її проблем і формування своєї політики» [3, с. 48-49].

У світі було відомо, що відносини між Антантою і Троїстим союзом побудовані таким чином, що війна Росії проти Австро-Угорщини призведе до участі у ній Німеччини, а потім і Франції. 1 серпня 1914 р. Німеччина оголосила війну Росії, а 3 серпня Франції. Англія, як член Антанти, не могла не підтримати Францію і Росію у боротьбі проти свого головного антагоніста – Німеччини. Вторгнення німецьких військ 3 серпня на територію нейтральної Бельгії стало приводом для оголошення Англією війни Німеччині. 4 серпня 1914 р. уряд США оголосив свій нейтралітет.

В умовах міжнародної обстановки, що склалася влітку 1914 р., американська дипломатія не могла серйозно вплинути на перебіг подій в

Європі, зокрема, на процес розв'язання війни. Тому проголошення нейтралітету (особливо враховуючи внутрішні чинники) стало закономірним кроком Вашингтона. Військова ситуація переконувала багатьох американців у тому, що найкращою дипломатією відносно Європи була відсутність будь-якої політики. У цьому сенсі політика неприєднання до військових блоків дозволяла Сполученим Штатам залишатися осторонь від європейської колотнечі. «Яка розумна наша політика не входження в союзи», – писав В. Вільсону посол В. Пейдж [5, с. 330]. Незважаючи на такі обставини, дипломатія США ще на початку війни планувала відігравати посередницьку роль у відносинах між воюючими державами. 2 серпня 1914 с. В. Пейдж у листі президенту, повертаючись до питання про посередництво США, писав: «Сер Едуард (Грей – Авт.) високо цінує наші налаштованість і бажання. Але вони не хочуть миру на континенті – правлячі військові класи не хочуть. Усе ж незабаром вони захочуть його і тоді ми будемо мати сприятливу нагоду – Вашу нагоду здійснити важливу й історичну місію» [5, с. 330].

Американський президент не хотів відкладати на майбутнє свою «історичну місію». 4 і 5 серпня В. Вільсон за допомогою Держдепартаменту запропонував воюючим державам своє посередництво [6, с. 736]. Але жоден уряд не прийняв цю пропозицію. Нова спроба примирити країни Європи на початку війни буда невдалою. Тільки-но почавши війну, великі держави сподівалися на її швидке закінчення і не мали потреби у посередництві.

З початком війни нагальною потребою для дипломатів у Європі та держдепартаменту стало вирішення долі десятків тисяч (за різними даними від 30 до 60 тисяч) американських туристів на європейському континенті. Американські посольства в європейських столицях були переповнені громадянами США, які намагалися залишити Європу. Так, посол у Німеччині Дж. Джерард доповідав у Вашингтон, що 3 тис. американців у Берліні і понад 10 тис. у інших місцях країни вимагають негайної відправки до США [6, с. 95]. В. Пейдж писав, що 2 серпня, ще до вступу Англії у війну, посольство у Лондоні відвідали 2 тис. американців, які «напакувалися як сардини» [5, с. 366]. Припинення морського зв'язку між Європою і Америкою (зв'язок здійснювався головним чином європейськими пароплавами), закриття банків, неможливість обміняти валюту і отримати гроші за чеками і кредитними листами, створили хаос і безлад у грошовому забезпеченні американців. До того ж, більшість американських візитерів до Європи були без паспортів. 1 серпня Держсекретар В. Брайан звернувся з циркулярним листом до послів і послаників у Європі, що надавав їм повноваження видавати паспорти на запит американських громадян і використовувати надруковані на машинці посвідчення у разі відсутності офіційних бланків [6, с. 72].

Достатньо швидко і організовано Держдепартамент забезпечив надання фінансової допомоги американцям у Європі. Ще 3 серпня за поданням Вільсона конгрес США прийняв рішення виділити 250 тис. дол. для нагальної допомоги. Але цього виявилось надто мало і вже 5 серпня Вільсон звернувся по додаткові 2,5 млн. дол. У Держдепартаменті було створено спеціальне агентство (його штат досяг 150 чол.), яке займалося проблемами американців у Європі. 6 і 8 серпня американську валюту (золото) було відправлено до Європи. До вересня

1914 р. було оформлено понад 30 тис. фінансових запитів американців у Європі. Лише до середини вересня, коли британські, французькі та італійські трансатлантичні лайнери відновили свої рейси, проблему відправки громадян у США у цілому було вирішено.

Після проголошення нейтралітету США воюючі держави часто просили Сполучені Штати взяти на себе роль захисників їхніх інтересів у ворожих країнах, з яких офіційні представники цих воюючих держав були змушені вийти. В. Вільсон ще 3 серпня 1914 р. на прес-конференції висловив готовність американських дипломатичних представників узяти на себе захист інтересів Німеччини та інших воюючих держав [5, с. 333-334]. 5 серпня В. Брайан у телеграмі послу Г. Вітлоку в Бельгії, передаючи позицію В. Вільсона, писав, що прийняття відповідальності за інтереси інших держав необхідно сприймати як обов'язок зміцнювати позиції США у здійсненні «нашого впливу на світ» [6, с. 736].

Протягом декількох днів американські посольства перебрали на себе представництво воюючих сторін у кожній європейській столиці. Незважаючи на відсутність інструкцій, які Брайан надіслав лише 17 серпня, дипломати діяли на власний розсуд. Американський посол у Лондоні В. Пейдж узяв на себе захист австрійських і німецьких інтересів, що викликало широке невдоволення англіїців. У Німеччині посол Джерард опікувався інтересами Англії та Франції. Повірений у справах Ч. Вільсон у Санкт-Петербурзі просив Брайана дозволити підняти американський прапор над посольством Австро-Угорщини, щоб захистити життя і майно його персоналу, адже як він стверджував, німецьке посольство було розгромлене петербуржцями. Брайан погодився [6, с. 740-741].

У подальшому дипломатія Сполучених Штатів зіткнулась з численними проблемами, що виникли у зв'язку з проголошенням нейтралітету: врегулювання дипломатичних, торговельно-економічних, фінансових та інших міжнародних проблем у відносинах з воюючими державами.

Війна викликала значні зміни в держдепартаменті в його Вашингтонських офісах і представництвах за кордоном. Безлад у недоукомплектованих посольствах на початку війни змусив президента Вільсона запропонувати реформу дипломатичної служби. В результаті посилилися вимоги до призначуваних послів, посланників і консулів, збільшувався склад персоналу в посольствах і місіях, кількість співробітників держдепартаменту подвоїлася і складала 150 осіб [2, с. 137].

Стверджувати, що розв'язання війни в Європі у 1914 р. стало як раптова неочікуваність для американської дипломатії, є і перебільшенням, і водночас очевидною реальністю. З одного боку, дипломати і керівники США усвідомлювали сили і події, що загрожували миру з кінця XIX ст., й допускали можливість переростання напруженості в Європі у великий конфлікт. У той же час вони не були готові до того, що терористичний акт на Балканах у червні 1914 р. так швидко буде використаний як привід до загальноєвропейської катастрофи. Американська дипломатія виявилася не готовою адекватно відреагувати на початок війни. Це особливо рельєфно проявилось у процесі формування політики нейтралітету в перші дні й тижні війни.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Link A.S. Wilson. The struggle for neutrality 1914-1915. – Princeton. New Jersey, 1960.
2. West R. The department of state on the eve of the First world war. – Athens, 1978.
3. Millis W. Road to war. America 1914-1915. – N.Y., 1970.
4. The intimate papers of colonel House. – Vol. 1 Behind the political curtain 1912-1915. – London, 1926.
5. The papers of Woodrow Wilson. Ed. By A.S. Link. – Vol. 30. – Princeton University Press, New Jersey, 1979.
6. Papers relating to the foreign relations of the United States, 1914. Supplement: the world war. gpo. – Washington, 1928.
7. Wynn N.A. From progressivism to prosperity, World war I and American society. – N.Y. – L., 1986.
8. Notter H. The origins of the foreign policy of Woodrow Wilson. – N.Y., 1965.

УДК 327.5+94(4) “1914/1919”

Потєхін О.В.

БОСНІЙСЬКА КРИЗА 1908-1909 РР. І ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА: ПРОБЛЕМИ СОЮЗНИЦЬКОЇ СПІВПРАЦІ

У статті розглядається стан союзницького військово-політичного співробітництва великих держав напередодні Першої світової війни на прикладі боснійської кризи крізь призму інституційної теорії. Наводяться критичні аргументи на адресу теоретичних засад пояснення подій з позиції політичного реалізму. Крім розгляду союзницьких формалізованих відносин, розглядаються також російсько-сербські стосунки. Запропоновано критерії визначення рівня інституціалізації військово-політичних союзів.

Ключові слова: Боснійська криза, політичний реалізм, інституціалізація воєнно-політичних союзів, великі держави, російсько-сербські стосунки.

В статье рассматривается состояние союзнического военно-политического сотрудничества великих держав накануне Первой мировой войны на примере боснийского кризиса сквозь призму институциональной теории. Приводятся критические аргументы в адрес теоретических основ объяснения событий с позиций политического реализма. Кроме рассмотрения союзнических формализованных отношений, рассматриваются также российско-сербские отношения. Предложены критерии определения уровня институциализации военно-политических союзов.

Ключевые слова: Боснийский кризис, политический реализм, институциализация воєнно-політичних союзів, великі держави, російсько-сербські стосунки.

In this article the state of military-political cooperation between great powers on the eve of the First World War on case of the Bosnian crisis is considered through the prism of institutional theory. The critical arguments to address the theoretical principles explaining events from the standpoint of political realism are presented. In addition to reviewing the Alliance formalized relations, Russian-Serbian relations are also the topic. Author suggested criteria for determining the level of institutionalization of military-political alliances.

Keywords: Bosnian crisis, political realism, institutionalization of military-political alliances, great powers, Russian-Serbian relations.

На початку ХХ століття, аж до серпня 1914 р. жодна з низки міжнародних криз за участі великих європейських держав – членів військово-політичних союзів не призвела до світової війни. Сказати б, не розпочалась «ланцюгова реакція» конфлікту. Дослідивши причини та перебіг боснійської кризи, а також характер союзницького співробітництва у процесі її розгортання, спробуємо простежити фактичний бік справи та поміркувати про мотиви дій учасників конфлікту.